

DR. ARŪNAS STREIKUS

Vilniaus universitetas

KUNIGŲ DALYVAVIMAS GINKLUOTOJO PASIPRIEŠINIMO SAJŪDYJE

Partizaninis pasipriešinimas sovietų režimui nepaliko nuošalyje ir Lietuvos kunigų. Nemaža jų įvairiais būdais rėmė ginkluotąją rezistenciją. Vieni padėjo kurti partizanų organizacines struktūras, kiti atliko ryšininkų pareigas, tretį rėmė materialiai. Šiuo požiūriu aktyviausi buvo Vilkaviškio ir Kaišiadorių vyskupijos kunigai. Ne mažiau svarbi buvo ir dvasinė parama: aprūpinimas sakramentais, specialių maldynų rengimas. Ginkluotojo pasipriešinimo sąjūdyje kunigai aktyviausiai reikėsi 1945–1946 m. Vėlesniais metais dėl sustiprėjusių represijų ir padidėjusios kunigų veiklos kontrolės išlaikyti ryšius su partizanais darėsi vis sunkiau. Padažnėjo ir dvasininkų bendradarbiavimas su sovietų represinėmis struktūromis likviduojant ginkluotąjį pagrindį.

Sovietų armijai reokupavus Lietuvą, kilęs partizaninis karas prieš okupantus ir jų talkininkus įtraukė į savo sūkurį ir nemažai kunigų. Vienus į tai pastūmėjo noras stichišką pasipriešinimą padaryti disciplinuotesnį ir organizuotesnį, labiau nusakantį savo tikslus ir galintį pasirinkti tinkamas priemones. Kiti negalėjo atsakyti materialinės ir dvasinės paramos ar paprasčiausiai aprūpinti sakramentais to prašančių partizanų. Pagaliau kadangi partizanams buvo teikiama visuotinė, ypač kaimo, parama, tad nepadėti būtų reiškę ryšių su tikinčiųjų bendruomene praradimą. Iš pat pradžių ypač glaudžius ryšius su besikuriančiomis partizanų formuotėmis palaikė Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijos kunigai, kurių parapijos buvo partizanų „Tauro“, „Dainavos“ ir „Didžiosios kovos“ apygardų veikimo teritorijų ribose.

Vilkaviškio vyskupijos Skardupių parapijos klebonas Antanas Ylius buvo vienas iš „Tauro“ apygardos organizatorių. Skardupių klebonijoje 1945 m. rugpjūčio 5 d. įvyko steigiamasis šios apygardos posėdis, o A. Ylius, paskirtas štabo sanitarijos ir ūkio skyriaus viršininku bei apygardos kapelionu, turėjo slapyvardį „Vilkas“. Skardupių klebonija iki 1945 m. spalio 22 d. buvo ne tik „Tauro“ apygardos, bet ir kun. A. Yliaus iniciatyva 1945 m. rugsėjo mėn. įkurto Lietuvos išlaisvinimo komiteto, turėjusio suvienyti vi-

sas pasipriešinimo jėgas, pagrindinė būstinė. Vėliau savo atsiminimuose kun. A.Ylius teigė, kad tokios organizacijos kūrimo motyvai buvo sudrausminti savavaliautojus, suteikti partizanų veiksmams juridinį pagrindą ir nukreipti jėgas racionali linkme, t. y. pasirengti sukilimui galimo karo atveju. Iš atsiminimų taip pat matyti, kad kun. A.Ylius nepritarė teroro prieš sovietų valdžios aktyvistus taktikai, kuri esą dar labiau skaldžiusi tautą¹. A.Ylius aktyviai dalyvavo rengiant visų Lietuvos pasipriešinimo organizacijų suvažiavimą. Tuo tikslu 1945 m. spalio mėn. tarėsi su Kauno marijonų vienuolyno vyresnybe dėl vienuolyno patalpų panaudojimo tokiam suvažiavimui. Šias organizacines pastangas nutraukė kun. A.Yliaus ir kitų „Tauro“ apygardos štabo narių suėmimai 1945 m. spalio 22 d.

Nuo 1946 m. pavasario „Tauro“ apygardos kapelionu tapo buvęs Lankešikių klebonas kun. Justinas Lelešius. Jis jau 1945 m. vasarą turėjo ryšių su „Tauro“ apygarda – A.Yliui parūpino spausdinimo mašinėlę. 1945 m. gruodžio mėn. dėl ryšių su partizanis jis buvo suimtas, tačiau paleistas tikintis užverbuoti. Nenorėdamas būti išdaviku, J.Lelešius slapstėsi, o vėliau išėjo pas partizanus. Savo apsisprendimą jis motyvavo ir tuo, kad: „partizanai eina patys į klebonijas ir ieško kunigų atlikti išpažintį, priimti Švč. Sakramentą. Toks jų lankymasis į klebonijas pakenkia tik patiems kunigams. Dažnai juos kaltina, tardo, kad su partizanis turi ryšį. Geriau pasiaukoti vienam, dviem, negu daugelis būtų pastatyti į pavojų“². Kun. J.Lelešius žuvo 1947 m. vasarą.

1945–1946 m. dvasininkai aktyviai dalyvavo ir „Didžiosios kovos rinktinės“ (DKR), vėliau apygardos, veikloje. Šios rinktinės vadas Jonas Misiūnas-„Žaliojo Velnio“ anksti užmezgė ryšius su daugumos jos veikimo plote buvusių parapijų klebonais; iš jų aktyviausiai jam talkino Čiobiškio klebonas Liudvikas Puzonas ir Gegužinės klebonas Steponas Rudžionis. L.Puzonas, įėjęs į DKR štabą kaip kapelionas, įtraukė į partizanų rėmimo darbą seseris vienuoles, dirbusias Čiobiškio Vaikų namuose, kur iki 1945 m. kovo mėn. buvo ir DKR štabas. Be to, jis teikė partizanams religinius patarnavimus, dirbo ryšininko ir žvalgybininko darbą. S.Rudžionis „Žaliojo Velnio“ pavedimu 1944 m. pab.–1945 m. pradžioje organizavo partizanų būrius Žaslių valsčiuje, o nuo 1945 m. rudens buvo DKR štabo administracijos skyriaus viršininku. Suimtas 1946 m. sausio 28 d. jis palūžo ir davė parodymus apie gretimų parapijų klebonus, bendravusius su partizanis: A.Ažubalį (Musninkai), Z.Baužį (Kernavė), P.Valatką (Paparčiai), K.Tutiną (Upninkai),

¹ A.Ylius, Prisiminimų fragmentai, *Laisvės kovų archyvas*, t. 1, p. 48–64.

² J.Lelešius-Grafas, L.Baliukevičius-Dzūkas, *Dienoraščiai*, Kaunas, 1994, p. 38.

L.Puzoną (Čiobiškis). Visi jie buvo suimti 1946 m. vasario 7 d. ir nuteisti kalėti lageriuose. „Žaliojo Velnio“ ryšininku 1944 m. pab.–1945 m. gegužės mėn. buvo ir kun. Edvardas Simaška, jis buvo suimtas 1946 m. birželio mėn.

Kaišiadorių vyskupijos kunigai palaikė artimus ryšius ir su „Dainavos“ apygardos vadovybe. Nedzingės klebonas Zigmas Neciunskas–„Elytė“ nuo 1945 m. vasaros buvo šios apygardos kapelionu ir apygardos štabo ryšininku su kitais šio junginio partizanų būriais. Nedzingės kelbonijoje ne kartą vyko apygardos vadų susitikimai. Atlikti ryšininko pareigas Z.Neciunskui padėjo Alytaus Šv. Liudviko parapijos vikaras Pranas Šliumpa–„Partenijus“. Abu jie buvo suimti 1946 m. gruodžio mėn.

Skirtingai nei kitose vietovėse, Žemaitijoje partizanai ryšius su kunigais bandė užmegzti per vyskupijos kuriją. 1945 m. vasario mėn. Telšių vyskupijos kurijoje apsilankė Lietuvos laisvės armijos (LLA) Žemaičių legiono vadai Adolfas Kubilius ir Šarūnas Jazdauskas, jie prašė vysk. V.Borisevičiaus organizuoti materialinę paramą partizanams. Pažadėjęs padėti, „kiek tai neprieštaraus jo sąžinei ir teisei“, vysk. V.Borisevičius dėl konkrečios paramos patarė kreiptis į savo vyskupijos kunigus Antaną Kielą, Joną Našlėną, Praną Gustaitį. Deja, suimtas A.Kubilius apie visus šiuos ryšius papasakojo tardytojams, o tai lėmė tragišką vysk. V.Borisevičiaus ir kitų minėtų kunigų likimą.

Partizaninio karo pradžioje patogiu prieglobsčiu nuo valdžios persekiojimų besislapsčiusiems partizanams neretai tapdavo dar tebeveikę vienuolynai. Jau minėta, kad aktyviai DKR partizanams talkino Čiobiškyje gyvenusios seserys benediktinės. Ginkluotojo pogrindžio dalyviai 1945 m. slėpėsi saleziečių namuose prie Švč. Trejybės bažnyčios Kaune, Kretingos pranciškonų vienuolyne 1945 m. vasarą ne kartą lankėsi LLA Žemaičių legiono vadai Jonas Semaška ir Fortunatas Ašoklis. Iki 1946 m. rudens, kai buvo pradėta labiau kontroliuoti Kauno kunigų seminarijos veiklą, nemažai klierikų taip pat talkino partizanams. Vienas iš tokių buvo ir vėliau aktyviai pasipriešinimo veikloje pasireiškęs kun. Alfonsas Svarinskas; jis kartu su bendramoksliais Jonu Čeponiū ir Petru Našlėnu parūpindavo partizanams vaistų, dokumentų, platindavo jų spaudą. Dėl to 1946 m. pabaigoje buvo suimtas ir nuteistas.

Kaip matome, aktyviausiai kunigai dalyvavo partizaninėje veikloje 1945–1946 m. Vėliau situacija gerokai pasikeitė ir kunigų ryšiai su ginkluotu pogrindžiu tapo labai reti. Tam įtakos, matyt, turėjo vyskupų įspėjimai kunigams, kad jie vengtų ryšių su partizanais, nes tai dažniausiai baigdavosi suėmimu ir taip didindavo kunigų stygių. Be to, tai duodavo pretekstą val-

džiai visą Bažnyčią kaltinti neloyalumu ir stiprinti represijas prieš ją. Dauguma vyskupų 1946 m. išsiuntinėjo kunigams aplinkraščius, kuriuose nurodė jiems pirmiausia rūpintis sielų išganymu, vengti pašalinių dalykų ir priminė Kanonų kodekso straipsnius, galinčius kliudyti kunigams bendrauti su partizanais³. Dažniausiai buvo nurodomas 141 kanonas, draudžiantis kunigams priklausyti organizacijoms, kurios savo tikslų siekia karinėmis priemonėmis ir pažeisdamos visuomenės tvarką. Tačiau šio kanono interpretavimas priklausė nuo to, kas buvo laikoma teisėta valdžia – sovietinis okupacinis režimas ar nepriklausomybę ginantys partizanai. Tiek patys partizanai, tiek didžioji visuomenės dalis manė, kad jie atstovauja teisėtai Lietuvos valdžiai ir gina asmens laisvę bei tikėjimą, į kuriuos kėsinaisi okupacinis sovietų režimas. Todėl partizanai niekaip negalėjo suprasti, kad „tiesioginių Dievo, žmonijos ir tautos priešų – bolševikų naikinimas kai kurių tikinčiųjų dar yra laikomas didele nuodėme ir net pasitaiko kunigų, kurie labai nemaloniai partizanus sutinka prie klausyklos“⁴. Didesnį kunigų atsargumą nuo 1947 m. labiau nulėmė kiti faktoriai. Visų pirma represijos prieš kunigus, turėjusius ryšių su partizanais, labai sustiprino kunigų pavojaus jausmą. Be to, ir pats partizaninis karas pasidarė ne toks masinis, partizanams buvo sunkiau kontaktuoti su gyvenviečių centruose gyvenusiais kunigais, kurie pradėti ypač akylai sekti.

Šalia pagalbos organizaciniame darbe, ryšių palaikymo ir materialinės paramos ne mažiau svarbi buvo ir kunigų partizanams teikta dvasinė pagalba. Beveik kiekvienas didesnis partizanų junginys turėjo kunigą kapelioną, kuris klausydavo kovotojų išpažinčių ir teikdavo sakramentus. Suteikti dvasinius patarnavimus paprastai neatsisakydavo ir reguliariai su partizanais nebendravę kunigai. Dar viena dvasinės paramos forma buvo specialiai partizanams skirtų maldų kūrimas ir jų aprūpinimas maldaknygėmis. Ypač populiari buvo Z.Neciunsko sukurta partizanų vakarinė malda. Kun. Juozas Stankūnas savo lėšomis ir pastangomis išleido kun. Stasio Ylos sudarytą maldaknygę „Lietuvių maldos ir giesmės“ ir visą tiražą, apie 10 000 egzempliorių, išdalijo partizanams⁵.

Kalbant apie kunigų dalyvavimą partizaniniame sąjūdyje, paminėtini ir kitokio dalyvavimo faktai. Buvo ir tokių kunigų, kurie, sovietų saugumo

³ A.Streikus, Lietuvos Katalikų Bažnyčia ir ginkluotasis pasipriešinimo sąjūdis Lietuvoje, *Genocidas ir rezistencija*, Vilnius, 1997, Nr. 2, p. 34.

⁴ Partizanų „Tauro“ apygardos laikraštis „Kovos keliu“ (1946 05 20), Lietuvos ypatingasis archyvas, f. K-1, ap. 3, b. 190, l. 206.

⁵ V.Seliokas, *Atsiminimai*, Vilnius, 2001, p. 289.

užverbuoti, dalyvavo operacijose prieš partizanus. Didelis kunigo autoritetas ir platūs ryšiai skatino sovietų saugumą skirti ypač didelį dėmesį kunigų verbavimui. Tačiau tokie atvejai buvo labai reti, užverbuoti kunigai dažniau buvo panaudojami sekti kitus dvasininkus. Didžiausias viltis sovietų represinės struktūros siejo su 1947 m. pradžioje Kauno arkivyskupijos valdytoju tapusiu kun. Juozapu Stankevičiumi, agentu „Nerimi“. Jis buvo panaudojamas ne tik daryti įtaką savo diecezijos kunigams ir tikintiesiems, kad jie neremtų partizanų, bet ir tiesiogiai prieš partizanus nukreiptose operacijose. Antai 1948 m. pabaigoje jį bandyta panaudoti „Tauro“ apygardos ryšių su užsieniu kanalui perimti. Kun. Antanas Valantinas – MGB agentas „Tupėnas“, 1951 m. gruodžio mėn. specialiu preparatu užmigdė septynis partizanus, iš jų du buvo nušauti, o penki suimti⁶. 1948 m. partizanai Kaune nužudė nemažai žalos jiems spėjusį pridaryti kun. Trakinską – MGB agentą „Pučini“.

Įteikta 2004 m. lapkričio mėn.

THE PARTICIPATION OF PRIESTS IN THE ARMED RESISTANCE MOVEMENT

Arūnas Streikus

Summary

The priests of Lithuania did not escape the partisan opposition to the Soviet regime. Many of them supported the armed resistance in various ways. Some helped create the organizational structures of the partisans, others carried out the duties of intermediaries, still others assisted them with material goods. In this respect the priests of the dioceses of Vilkaviškis and Kaišiadorys were the most active. Spiritual support: the administration of the sacraments, the preparation of special prayer books was no less important. The priests participated most actively in the armed resistance movement in 1945–1946. In later years due to increased repressions and greater control over the activities of priests it became ever more difficult to retain ties with the partisans. Cooperation of the clergy with the Soviet repressive structures in liquidating the armed underground became more frequent.

⁶N.Žemaitienė, MGB-KGB agentūra okupuotoje Lietuvoje, *Genocidas ir rezistencija*, 1997, Nr. 2, p. 101.